

„Inflation accounting”; vrijheid of dwang?

PROF. DR. R. SLOT — DRS. R.M. VIJN*

Op het terrein van richtlijnen en voorschriften voor de financiële verslaggeving doen zich de laatste jaren belangrijke ontwikkelingen voor. Met name de voorstellen met betrekking tot „inflation accounting” trekken de aandacht. De praktijk in Nederland inzake de winst- en vermogensbepaling loopt echter bij deze ontwikkeling achter, getuige het onderzoek over 1978 en 1979 waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan. Het blijkt dat ondanks de uitspraken van het Tripartiete Overleg tussen het georganiseerde bedrijfsleven en accountants de verwarrende veelheid van toegepaste varianten voor winst- en vermogensbepaling is blijven bestaan. Het onlangs ingediende wetsontwerp tot aanpassing van ons vennootschapsrecht aan de vierde EG-richtlijn zou in deze situatie verbetering kunnen brengen. Hoewel het verschijnen van dit wetsontwerp op zich wordt toegejuicht, hebben de auteurs kritiek op onderdelen daarvan. Zij vinden het ontwerp op het gebied van de grondslagen voor balanswaardering en winstbepaling onduidelijk, eenzijdig en te vergaand.

Inleiding

De herziene wettelijke regeling betreffende de jaarrekening van ondernemingen die dateert uit 1971, heeft er ongetwijfeld toe geleid dat de kwaliteit van de jaarverslaggeving in ons land het afgelopen decennium in verscheidene opzichten is verbeterd. Met name blijkt dat in de gepubliceerde jaarverslagen bij de winst- en vermogensbepaling geleidelijk aan in toenemende mate rekening wordt gehouden met inflatie. Helaas valt hierbij ook een toenemende diversiteit te constateren, niet alleen in de mate waarin, maar ook in de wijze waarop in deze jaarverslagen „inflation accounting” toepassing vindt 1). Er is dientengevolge met betrekking tot de winst- en vermogensbepaling in de gepubliceerde jaarverslagen in ons land een situatie ontstaan die, voorzichtig gezegd, weinig overzichtelijk is.

Zoals bekend, bevat de wettelijke regeling betreffende de jaarrekening ten aanzien van de winst- en vermogensbepalingsmethode thans slechts de bepaling dat de grondslagen van de balanswaardering en van de winstbepaling moeten voldoen aan „normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd” 2). Liet de wetgever in dit opzicht dus een hoge mate van vrijheid bestaan, tegelijk nodigde hij het georganiseerde bedrijfsleven uit om in samenwerking met de organisatie der accountants omtrent deze grondslagen een nader onderzoek in te stellen. Het hieruit voortgekomen Tripartiete Overleg (TO) kwam in 1976 tot een *Voorontwerp van beschouwing*, waarin het een voorkeur uitsprak voor balanswaardering en winstbepaling op basis van de actuele waarde. Als aanvulling hierop zou dan informatie op basis van de historische kosten moeten worden gegeven, en wel in de toelichting bij balans en resultatenrekening.

Op dit voorontwerp volgde in februari 1979 een *Beschouwing*, waarin het standpunt wordt ingenomen, dat de jaarrekening vermogen en resultaat moet weergeven zowel op basis van de historische kosten als op basis van de actuele waarde. Er wordt dus geen voorkeur uitgesproken, maar een norm gesteld. Overigens mag met een aanvullende berekening

worden volstaan; de officiële balans en resultatenrekening mogen blijven berusten op de historische kosten. Voorts voegt het TO hieraan toe: „Indien het verstrekken van bovenbedoelde informatie grote praktische bezwaren met zich brengt, kan met het verstrekken van een globaal inzicht worden volstaan” 3).

Voor de bepaling van het resultaat op basis van de actuele waarde zijn volgens het TO drie methoden aanvaardbaar: het lifostelsel, het ijzeren-voorraadstelsel en het vervangingswaardestelsel. Voor de vermogensbepaling wordt alleen het vervangingswaardestelsel aanvaardbaar geacht. Met betrekking tot de winstbepaling merkt het TO nog op dat „als het resultaat op basis van actuele waarden niet in belangrijke mate afwijkt van dat op basis van historische kostprijzen . . . kan worden volstaan met in de toelichting mede te delen dat een alternatieve resultaatberekening geen belangrijk verschil oplevert” 4).

Bij de opstelling van de jaarrekening over 1978 konden de ondernemingen — indien zij dit hadden gewild — met deze nieuwe Beschouwing niet of nauwelijks rekening houden. Anders is dit voor de jaarrekening over 1979. Het is daarom van belang, de gepubliceerde jaarrekeningen over 1979 te vergelijken met die over 1978. Daaruit kan dan blijken in

* De auteurs zijn als hoogleraar resp. wetenschappelijk hoofdmedewerker verbonden aan het Economisch Instituut van de Juridische Faculteit van de Rijksuniversiteit te Utrecht.

1) Onder „inflation accounting” verstaan wij het bij de winst- en vermogensbepaling rekening houden met het inflatieverschijnsel en wel door deze bepaling te baseren op de actuele waarde. Hieronder vallen met name de vervangingswaardemethode en de geldwaardecorrectiemethode. Zie hierover verder R. Slot en R. M. Vijn, *De ontwikkeling van het winstbegrip*, 1979.

2) Boek 2 BW, art. 311.

3) *Beschouwingen*, blz. III, a3-4, par. 16.

4) *Beschouwingen*, blz. IV, a-2, par. 5. Zie hierover verder R. Slot, *Winst- en vermogensbepaling in Nederland, Elck wat wils?*, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde*, februari 1980. In dit artikel wordt afgezien van recente buitenlandse ontwikkelingen op het terrein van „inflation accounting”. Zie hiervoor o.a. R.M. Vijn, *Inflation accounting*, *ESB*, 26 maart 1980.

hoeverre de ondernemingen die de actuele waarde nog niet toepasten, zich aan de vorig jaar door het TO gestelde norm hebben geconformeerd. Men bedenke hierbij dat het TO geen wettelijke status bezit en zijn uitspraken slechts als „meningsuitingen” zouden kunnen worden beschouwd 5). Daartegenover staat de opvatting, dat afwijkingen van de *Beschouwingen* weliswaar kunnen zijn toegestaan, maar dat daarvoor dan gegronde redenen aanwezig moeten zijn. „Indien een geschil omtrent een jaarrekening mocht rijzen, zal elke partij die zich daarbij op de *Beschouwingen* beroept, als regel sterk staan” 6).

Vergelijkend onderzoek

Bij het vergelijkende onderzoek waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan, hebben wij ons beperkt tot de jaarrekeningen over 1978 en 1979 van de vijftig grootste ondernemingen in ons land (exclusief financiële instellingen) waarvan de aandelen ter beurse worden genoteerd en waarop de wettelijke regeling betreffende de jaarrekening van toepassing is. Dubbeltellingen als gevolg van moeder-dochterverhoudingen zijn zoveel mogelijk vermeden. In tabel I is door middel van letters en cijfers aangegeven welke winst- en vermogensbepalingsmethode door een onderneming geheel of in overwegende mate is toegepast. De betekenis van deze letters en cijfers is als volgt.

I. Winst- en vermogensbepaling in de gepubliceerde, officiële 7), geconsolideerde resultatenrekening en balans; winstverdeling:

- A. in de officiële resultatenrekening en balans wordt zowel de winst als het vermogen volledig berekend op zuiver *nominalistische* grondslag. Deze methode is gebaseerd op de historische kostprijs (of de lagere vervangingswaarde c.q. verkoopprijs);
- B. als A, maar in de winstverdeling (een onderdeel van de officiële jaarrekening) wordt opgenomen een *reserve-
ring ten gunste van een vervangingsreserve*, waarbij expliciet is aangegeven dat zulks geschiedt ten einde tegemoet te komen aan de *invloed van de prijsstijging* op de kosten van vervanging van vaste en/of vlottende activa;
- C. in de officiële resultatenrekening en balans worden winst en vermogen deels berekend op nominalistische grondslag, deels volgens een „inflation accounting”-methode. Van deze *mengvorm* zijn zes varianten te onderscheiden volgens onderstaand schema. Hierin betekent „hk”: op nominalistische grondslag (historische kostprijs); „ia” betekent: volgens een „inflation accounting”-methode;

Code	Resultatenrekening		Balans	
	vaste activa	vlottende activa	vaste activa	vlottende activa
C 1	hk	hk	hk	ia
C 2	ia	hk	hk	hk
C 3	ia	ia	hk	hk
C 4	hk	ia	hk	ia
C 5	ia	hk	ia	tk
C 6	ia	ia	hk	ia

- D. in de officiële resultatenrekening en balans wordt zowel de winst als het vermogen volledig berekend volgens een „inflation accounting”-methode.

II. Aanvullende gegevens met betrekking tot de winst- en vermogensbepaling, die zijn vermeld in de toelichting bij de gepubliceerde, officiële, geconsolideerde balans en resultatenrekening of elders in het jaarverslag:

— actuele waarde:

- a. de verzekerde waarde van één of meer categorieën vaste activa, als een indicatie van de actuele waarde dezer activa;

- b. de actuele waarde van één of meer categorieën activa;
- c. als b en tevens de afschrijving op (de) vaste activa op basis van de actuele waarde;

— kwalitatieve beschrijving:

- d. een slechts kwalitatieve beschrijving van de relatie tussen de uitkomsten van de winst- en vermogensbepaling volgens „inflation accounting” en die volgens de historische-kostprijsmethode, toegepast in de officiële resultatenrekening en balans;

— „inflation accounting”:

- e. een volledige herberekening van de winst en/of de rentabiliteit van het eigen vermogen volgens een „inflation accounting”-methode;
- f. als e, maar tevens herberekening van het eigen vermogen volgens een „inflation accounting”-methode;

— historische kostprijs:

- g. de afschrijving op vaste activa op basis van de historische kostprijs;
- h. een volledige herberekening van de winst en/of de rentabiliteit van het eigen vermogen op basis van de historische kostprijs;
- i. als h, maar tevens herberekening van het eigen vermogen op basis van de historische kostprijs.

Alvorens de verschillende categorieën ondernemingen in tabel I te bespreken vragen wij aandacht voor het onderscheid tussen en de samenhang van de kolommen I en II. Hetgeen de onderneming verkiest te doen met betrekking tot haar officiële balans en resultatenrekening is in het algemeen van meer gewicht dan hetgeen als aanvullende informatie wordt verstrekt. Is de officiële methode b.v. die van de historische kostprijs, dan luidt het gehele jaarverslag (waaronder het directieverslag en het meerjarenoverzicht) in termen van de historische kostprijs. Wordt aanvullend een toepassing van de actuele-waardemethode gegeven dan blijft de invloed daarvan meestal tot die aanvulling beperkt. Het onderscheid tussen kolom I en kolom II (officiële resp. aanvullende informatie) is daarom van essentieel belang. In de financiële pers wordt dit weleens over het hoofd gezien 8).

Anderzijds is ook de samenhang van deze beide soorten van informatie van wezenlijke betekenis. Een jaarrekening waarin naast de historische kostprijs aanvullend ook de actuele waarde wordt toegepast geeft een wezenlijk andere informatie dan een zelfde rekening die geheel op de historische kostprijs berust. Het valt daarom te betreuren dat de financiële pers bij de bespreking van jaarverslagen veelal de aanvullende informatie verwaarloost en slechts melding maakt van hetgeen in het jaarverslag te vinden is met betrekking tot de officiële balans en resultatenrekening 9).

De verschillende categorieën nader bekeken

Uit tabel I kan worden afgelezen dat aan de hand van de

5) A.J. Bindenga, *Informatie in de jaarrekening*, 1975, blz. 130 en 219.

6) J. W. Schoonderbeek. De betekenis van de *Beschouwingen* van het Tripartiete Overleg (TO) voor de A.A., *Accountant-Adviseur*, oktober 1979.

7) Hieronder wordt in dit artikel verstaan: de geconsolideerde balans en resultatenrekening die dezelfde grondslagen voor winst- en vermogensbepaling hebben als de enkelvoudige, vennootschappelijke balans en resultatenrekening.

8) Een voorbeeld hiervan is de artikelenreeks van G. B. M. Janzing in *Het Financieel Dagblad*, 15 en 17 juli 1980; daarin wordt bij de bespreking van de recente Britse voorstellen op het gebied van „inflation accounting” — ED 24 — aan dit onderscheid vrijwel geen aandacht besteed.

9) Een uitzondering hierop vormt b.v. de berichtgeving van Shell; van de zijde van deze onderneming is met nadruk aandacht voor haar „inflation accounting”-cijfers gevraagd én gekregen.

Tabel 1. Winst- en vermogensbepaling door de vijftig grootste Nederlandse ondernemingen die zijn genoteerd aan de Amsterdamse effectenbeurs over 1978 en 1979 a)

Rang	Naam onderneming	1978		1979	
		I	II	I	II
nr. b)					
	Multinationals:				
1	Shell	A	f	A	f
2	Unilever	B	b,e	B	b,e
3	Philips	D	i	D	i
5	Akzo	B	f	B	f
	Aanneming:				
10	HBG	B		B	
12	Volker/Stevin	C 5		C 5	
17	Ballast Nedam	C 6	f	C 6	f
20	Bos Kalis	A	f	A	f
32	NBM	C 4		C 4	
33	Bredero	A	a	A	a
49	BAM holding	A	a	A	b
50	Cindu-KK	C 3	a	C 3	a
	Chemie:				
24	Gist-Brocades	C 2	a	C 2	a
	Groothandel:				
7	Ogem	A	a	A	b
8	Internatio-Müller	A	a,d	A	
19	Hagemeyer	A		A	
22	Dell	A	a	A	a
29	Borsumij-Wehry	A	a	A	a
40	HVA	A	c	A	
41	Pakhoed	A	a	A	a
42	Pont	C 4	a	C 4	b
47	Ceteco	A	c	A	c
	Metaal:				
4	Hoogovens/ Estel	C 4		C 4	
16	RSV	C 1		C 1	
21	VMF-Stork	C 6	a	C 6	a
38	Holec	C 6	a	C 6	b
44	Berkel	C 5		C 5	
	Papier/ uitgeverij:				
18	Bühmann-Tetterode	C 6	b,h	C 6	b,h
23	Océ-v. d. Grinten	C 5	h	C 5	h
26	Elsevier-NDU	C 5	f	C 5	f
27	VNU	C 5	f,g	C 5	f,g
31	KNP	C 6	b,h	C 6	b,h
34	Van Gelder	D		D	h
39	Kluwer	A	c	A	c
	Textiel:				
46	Macintosh	A	a	A	b
48	Gamma	C 5	g	C 5	g
	Vervoer:				
9	KLM	A	b,e	A	b,e
13	Nedlloyd	A	d	A	b,d
28	Ford Nederland	A	c	A	c
36	KNSM	A		A	
43	Van Ommeren	A	d	A	d
	Voedings- en genotmiddelen:				
6	Ahold	A	f	A	f
11	Wessanen	D	h	D	h
14	KBB	C 2	b	A	f
15	Heineken	D		D	
25	Meneba	D		D	
30	Schuitema	C 4	a	C 4	b
35	Bols	C 5		C 5	
37	CSM	C 2	b	C 2	b
45	Nutricia	B	f	B	f

a) Exclusief financiële instellingen; kalenderjaar 1978 resp. 1979 of het boekjaar waarin 1-7-1978 resp. 1-7-1979 valt.

b) Dit nummer geeft aan welke plaats de onderneming in 1979 heeft in de rangschikking van de vijftig grootste ondernemingen naar omzetgrootte (Bron: *Het Financieele Dagblad*, 4 september 1980).

methode van winst- en vermogensbepaling en winstverdeling, die is toegepast in de gepubliceerde, officiële resultatenrekening en balans (kolom I), de onderzochte ondernemingen kunnen worden gerubriceerd als in tabel 2 is gedaan. Categorie A blijkt in bepaalde bedrijfstakken zeer veel voor te komen; in „vervoer” en „groothandel” behoren alle, resp. vrijwel alle ondernemingen er toe.

De in totaal 20 resp. 21 ondernemingen van categorie A kunnen aan de hand van de aanvullende gegevens die zij verstrekken (kolom II van tabel 1) worden ingedeeld als in tabel 3 is gedaan. Twee (1978) resp. vier (1979) ondernemin-

Tabel 2. Samenvatting van kolom I van tabel 1 a)

Categorie	Aantal	
	1978	1979
A	20	21
B	4	4
C	21	20
D	5	5
Totaal	50	50

a) Een onderneming die voor de officiële balanswaardering wel de historische kostprijs als grondslag vermeldt, maar voor de resultatenrekening geen grondslag mededeelt, is tot categorie A gerekend.

Tabel 3. Categorie A; samenvatting van kolom II, tabel 1

Soort aanvullende gegevens	Aantal ondernemingen	
	1978	1979
-	2	4
a	7	4
a,d	1	-
b	-	3
b,d	-	1
b,e	1	1
c	4	3
d	2	1
f	3	4
Totaal	20	21

gen (Hagemeyer en KNSM, resp. dezelfde alsmede Internatio-Müller en HVA) blijken het nominalisme toe te passen in zijn zuivere vorm. Ondanks de reeds enige decennia heersende inflatie geven zij er blijkbaar de voorkeur aan, met dat verschijnsel in hun gepubliceerde jaarcijfers op geen enkele wijze expliciet rekening te houden (10).

Een eerste stap in de richting van „inflation accounting” wordt gezet door een zevental resp. een viertal ondernemingen, en wel doordat zij als aanvullende gegevens de verzekerde waarde van één of meer categorieën vaste activa vermelden. Dit is overigens niet alleen slechts een eerste stap, het is ook nog maar een bescheiden stap op deze weg. Want de verzekerde waarde geeft doorgaans slechts een zeer grove indicatie van de huidige waarde der desbetreffende activa. Het onderscheid tussen de categorieën A en Aa is daardoor maar van heel beperkte betekenis.

Van meer belang zijn de aanvullingen b t / m f, die goeddeels voor zich zelf spreken. Bijzondere aandacht verdienen evenwel de aanvullingen e en f, omdat de vier (1978) resp. vijf (1979) desbetreffende ondernemingen naast hun officiële, op de historische kostprijs gebaseerde resultatenrekening en balans een afzonderlijke opstelling in hun jaarverslag opnemen, waarin de winst en/of de rentabiliteit van het eigen vermogen, en (bij f) ook het eigen vermogen zelf, worden herberekend volgens een „inflation accounting”-methode. Dat althans enkele kerngegevens aldus voor de inflatie worden gecorrigeerd, is uiteraard een belangrijke stap in de goede richting. Opmerkelijk is voorts, dat men uit de meestal grote verschillen tussen de officiële en de aanvullende cijfers kan aflezen, dat de keuze van de winst- en vermogensbepalingsmethode een zeer wezenlijke invloed heeft op de uitkomst der berekeningen. Onderstaande voorbeelden illustreren dit (zie tabel 4; vgl. ook tabel 6).

Een mogelijk probleem bij deze wijze van verslaggeving is wel dat de lezer van het jaarverslag over een bepaald jaar voor de grootte van winst, rentabiliteit en/of eigen vermogen naast elkaar telkens twee (of drie) cijfers krijgt gepresenteerd, die nogal sterk verschillen en waar hij zelf zijn conclusies maar uit

10) KNSM en HVA geven in hun jaarverslag over 1979 wel enige toelichting op het niet toepassen van de actuele-waardegrondslag.

moet zien te trekken. Dit is een opgave die wellicht de krachten van menig doorsnee-lezer te boven gaat.

Tot de categorie B behoren slechts 4 ondernemingen. Zij corrigeren als het ware hun nominalistische winst- en vermogensbepaling door middel van hun winstverdeling, en wel door daarin expliciet vanwege de prijsstijging der vaste en/of vlottende activa een deel van de winst in te houden en toe te voegen aan een vervangingsreserve. Slechts de winst die daarna resulteert wordt beschouwd als uit te keren winst. De door deze ondernemingen verstrekte aanvullende gegevens zijn vermeld in tabel 5.

Ook voor deze ondernemingen geldt dat de officiële en de aanvullende cijfers betreffende winst en vermogen — voor zover verstrekt — in belangrijke mate van elkaar verschillen. Tabel 6 laat dit zien. Tevens is in deze tabel aangegeven welk bedrag in de (officiële) winstverdeling wordt toegevoegd aan de vervangingsreserve.

Tabel 4. Categorie A; winst- en vermogensbepaling volgens historische kostprijs resp. „inflation accounting”

Jaar 1979	II	Netto winst in mln. gld. a)		Gemiddeld eigen vermogen in mln. gld.		Rentabiliteit eigen vermogen in procenten a)	
		hk	ia	hk	ia	hk	ia
Shell b)	f	£3.051	£718	£9.195	£16.698	33,2	4,3
KLM	b,c	15	-/-65	1.058	-	1,4	-
Ahold	f	51	42	325	424	15,7	9,9
KBB	f	29	27	214	400	13,4	6,8

a) Na aftrek van belasting. De rentabiliteit van het eigen vermogen is door ons berekend op basis van het gemiddelde eigen vermogen.

b) Bedragen luiden in mln. Engelse ponden. Naast de in de tabel vermelde cijfers op basis van „current cost accounting” vermeldt Shell ook cijfers op basis van „current purchasing power”, en wel de volgende: netto winst £1.743 mln.; gemiddeld eigen vermogen £18.089 mln.; rentabiliteit eigen vermogen 9,6%.

Tabel 5. Categorie B; samenvatting van kolom II, tabel 1

Soort aanvullende gegevens	Aantal ondernemingen	
	1978	1979
-	1	1
b,c	1	1
f	2	2
Totaal	4	4

Tabel 6. Categorie B; winst- en vermogensbepaling volgens historische kostprijs resp. „inflation accounting”; toevoeging aan de vervangingsreserve

Jaar 1979	II	Netto winst in mln. gld. a)			Gemiddeld eigen vermogen in mln. gld.		Rentabiliteit eigen vermogen in procenten a)		Toevoeging aan de vervangingsreserve in mln. gld.
		hk	ia	verschil	hk	ia	hk	ia	
Unilever b)	b,e	1.328	644	684	8.392	-	15,8	-	457
Akzo c)	f	289	141	148	2.278	2.816	12,7	5,0	148
Nutricia	f	-/-3	-/-10	7	86	135	-/-3,8	-/-7,5	-

a) Zie voetnoot a bij tabel 4.

b) Winst en vermogen voor zover „toekomend aan de houders van het gewone kapitaal”.

c) Vóór aftrek buitengewone baten en lasten ad - -f. 60 mln.

Tabel 7. Categorie C; samenvatting van kolom I, tabel 1

Code	Aantal ondernemingen	
	1978	1979
C 1	1	1
C 2	3	2
C 3	1	1
C 4	4	4
C 5	7	7
C 6	5	5
Totaal	21	20

Met name Akzo en Nutricia benaderen door de in tabel 5 en 6 vermelde wijze van publiceren de winst- en vermogensbepaling die volledig is gebaseerd op „inflation accounting” (categorie D) 11). Een schaduwzijde van de methodiek van categorie B is dat men bij de winstberekening een bepaald bedrag tot de winst rekent en vervolgens bij de winstbestemming duidelijk maakt, dat dit bedrag toch niet voor uitkering in aanmerking komt; bij de winstgerechtigden kan dit gemakkelijker tot gevoelens van teleurstelling leiden.

Categorie C omvat 21 resp. 20 ondernemingen. Zij baseren de officiële balans en resultatenrekening deels op de historische kostprijs, deels op de actuele waarde. De aldus verkregen cijfers over winst, vermogen en rentabiliteit komen bij alle zes vormen van deze dualistische en niet-consequente methode in het algemeen te liggen tussen deze zelfde cijfers volgens de historische-kostprijsmethode en die volgens „inflation accounting”. Zij zijn in het algemeen daardoor moeilijk interpreteerbaar. De mate waarin bij deze categorie de uitkomsten die volgens „inflation accounting” benaderen, loopt overigens voor de diverse varianten ervan nogal uiteen. Zo blijven b.v. bij C 1 en C 2 de cijfers in het algemeen verder verwijderd van die volgens de actuele-waardemethode dan bij C 6 het geval is. Ook zal bij C 5 doorgaans „inflation accounting” dichter worden benaderd dan bij C 4, omdat de omloopsnelheid van de vaste activa in de regel lager is dan die van de vlottende activa. Hierdoor leidt vooral bij de vaste activa toepassing van de historische-kostprijsmethode tot uitkomsten die afwijken van die volgens „inflation accounting”.

Voorts is uiteraard van belang in welke mate de ondernemingen aanvullende informatie verstrekken. Zo geven b.v. Elsevier-NDU en VNU als aanvulling een herrekening van winst en vermogen op basis van de actuele waarde, zodat zij ook uitkomsten volgens „inflation accounting” publiceren.

Tabel 8. Categorie D; samenvatting van kolom II, tabel 1

Soort aanvullende gegevens	Aantal ondernemingen	
	1978	1979
-	3	2
h	1	2
i	1	1
Totaal	5	5

Categorie D ten slotte omvat vijf ondernemingen, die alle hun officiële resultatenrekening en balans geheel opstellen volgens „inflation accounting” en wel volgens de vervangingswaardemethode; alleen Wessanen past het ijzeren-voorraadstelsel toe, althans voor zover het de vlottende activa betreft. Twee ondernemingen uit deze categorie, en wel Van Gelder (voor 1979) en Wessanen, verstrekken aanvullend een winstcijfer op basis van de historische kosten (II h). Philips geeft aanvullend behalve de winst ook het vermogen op basis van historische kosten (II i). Deze drie ondernemingen vormen hiermee het spiegelbeeld van de ondernemingen uit categorie A, die aanvullend de winst resp. de winst en het vermogen volgens „inflation accounting” publiceren (II e en f).

De categorie D, die is te beschouwen als de meest geavanceerde in de toepassing van „inflation accounting”, omvat slechts een tiende van het totaal der onderzochte ondernemingen. Bovendien moet er de aandacht op worden gevestigd, dat de wijze waarop zij de vervangingswaardemethode toepassen, op een zeer essentieel punt afwijkt van de klassieke versie dezer methode, zoals die te onzent is ontwikkeld door Limperg. Deze ging namelijk primair uit van het instandhou-

11) Naast de in tabel 1 en 6 vermelde methoden past Nutricia ook nog een berekening in „reële koopkracht” toe. Het resultaat van deze berekening wordt echter geen winst genoemd, maar „vermogensgroei uitgedrukt in reële koopkracht” (aldus het jaarverslag 1979, blz. 32).

dingspostulaat „handhaving van het normale bestand der materiële activa”. Dit bracht met zich dat een waardestijging van deze activa voor het volle bedrag ervan leidde tot een verhoging van de balansrekening „Herwaardering”. Bij de praktische toepassing van de vervangingswaardemethode in Nederland is het evenwel gebruikelijk aan de rekening „Herwaardering” de waardestijging van de materiële activa ten gunste te brengen onder aftrek van de op deze waardestijging drukkende belasting. Aan het klassieke instandhoudingspostulaat der vervangingswaardemethode wordt daardoor bij lange na niet voldaan.

Er is derhalve, zonder dat dit expliciet zo wordt gesteld, sprake van een slechts beperkte toepassing van deze methode. Dit laatste geldt overigens niet alleen voor de ondernemingen uit categorie D, maar ook voor hen die vallen onder een van de andere categorieën, voor zover er bij hen sprake is — gedeeltelijk dan wel aanvullend (kolom I resp. II van tabel I) — van toepassing van de vervangingswaardemethode. Slechts vier van deze ondernemingen gaan bij hun toepassing van de vervangingswaardemethode expliciet uit van een ander instandhoudingspostulaat dan het klassieke. Dit zijn KBB (voor 1979), Unilever, Elsevier en Nutricia. In hun desbetreffende winstberekening nemen zij namelijk bij de bepaling van de hoogte van de rekening „Herwaardering” in aanmerking in welke mate de onderneming is gefinancierd met vreemd vermogen.

Samenvatting en conclusies

De verwarrende veelheid van methoden en varianten van methoden van winst- en vermogensbepaling, die al vele jaren kenmerkend is voor de jaarverslaggeving in ons land, hield in de jaren 1978 en 1979 onverminderd stand. Voor laatstgenoemd jaar pasten de vijftig onderzochte ondernemingen volgens tabel I (kolom I in combinatie met kolom II) voor de vaststelling van resultaat en vermogen 28 verschillende varianten toe.

Ondanks de reeds decennia voortdurende inflatie wordt nog in een relatief groot aantal verslagen de jaarrekening geheel of grotendeels gebaseerd op de historische kostprijs en wel zonder dat daarop voor de inflatie aanvullend enige correctie van betekenis wordt toegepast.

Het valt op dat de „inflation accounting” in 1979 ten opzichte van het voorafgaande jaar over het geheel genomen nauwelijks enige voortgang heeft gemaakt. De belangrijkste wijzigingen zijn de overgang van KBB van variant C2-b op variant A-f — hetgeen o.i. als een positieve ontwikkeling kan worden gezien — en het toenemende gebruik van aanvulling b: de vermelding van de actuele waarde van bepaalde groepen activa. Overigens veranderde er heel weinig. Verreweg de meeste ondernemingen (39) hielden het geheel bij het oude.

Aan de uitspraak van het Tripartiete Overleg van februari 1979, inhoudende dat naast informatie op historische grondslag evenzeer die op actuele grondslag is vereist (vgl. varianten A-f, B-f en D-i), voldeden met betrekking tot 1978 strikt genomen zes ondernemingen; voor 1979 was dit aantal toegenomen tot slechts zeven. Het effect van deze *Beschouwing* is dus zeer bescheiden gebleven. Afgezien van de mogelijkheid dat de uitspraken van het TO alsnog een dwingend karakter krijgen, zijn daarom naar het ons voorkomt nieuwe wettelijke maatregelen ter verbetering van deze situatie onontkoombaar.

In dit verband is het nieuwe wetsontwerp tot aanpassing van ons vennootschapsrecht aan de vierde Europese richtlijn van bijzondere betekenis. Dit ontwerp bevat namelijk enige belangrijke voorschriften omtrent de grondslagen van de balanswaardering en de bepaling van het resultaat. Zo bepaalt art. 384, lid 5, dat indien de boekwaarde van een actief „in een niet te verwaarlozen mate” lager is dan de actuele waarde, in de toelichting aanvullende informatie nodig is, die het vormen van een „verantwoord oordeel omtrent het vermogen en het resultaat” mogelijk maakt. Het ontwerp voegt daaraan toe,

dat herwaardering van het actief tegen actuele waarde nodig is, indien ook ondanks deze aanvullende informatie het inzicht dat de jaarrekening behoort te geven „in ernstige mate wordt geschaad door waardering op een lagere dan de actuele waarde.” Blijkens de Memorie van Toelichting is het niet de bedoeling, bij de nadere regeling van de herwaardering tegen actuele waarde ook rekening te houden met de geldwaardecorrectiemethode, d.i. de methode waarbij het eigen vermogen wordt gecorrigeerd voor de inflatie met behulp van een algemeen prijsindexcijfer.

Hoezeer het moet worden toegejuicht dat de wetgever thans de te vrijblijvende regeling uit 1971 wil vervangen door voorschriften die de toepassing van de actuele waarde verplicht stellen, tegen het nieuwe wetsontwerp in zijn huidige redactie kunnen naar onze mening enige bedenkingen worden aangevoerd:

- a. enkele zinsneden uit het ontwerp zullen naar wij vrezen een grote mate van rechtsonzekerheid scheppen. Wat is b.v. „een niet te verwaarlozen mate”? Wat moet worden verstaan onder „in ernstige mate . . . geschaad”? De Memorie van Toelichting merkt te dien aanzien op dat de beslissing hieromtrent door de bedrijfsleiding moet worden genomen en door de accountant op haar aanvaardbaarheid moet worden getoetst; maar is hiermede deze problematiek in bevredigende mate opgelost? Wij menen van niet; het probleem wordt „doorgeschoven” naar de ondernemer en in laatste instantie naar de accountant, die zijn handtekening moet zetten onder de verklaring, dat de jaarrekening een „getrouw” beeld geeft van het vermogen en het resultaat 12);
- b. in art. 386, lid 6 en in de toelichting daarop, worden de toegestane afwijkingen ten opzichte van de waardering tegen historische kostprijs genoemd: „waardering tegen de vervangingswaarde, tegen actuele waarde op de wijze van de z.g. inflation accounting en herwaardering”. Hierbij rijzen de volgende vragen:
 - hoe ziet de wetgever het onderscheid tussen vervangingswaarde en actuele waarde en hoe verhoudt zijn opvatting zich tot die van het TO hieromtrent?
 - behoort de vervangingswaardemethode volgens de wetgever niet tot de z.g. „inflation accounting”? Wat verstaat de wetgever dan onder „inflation accounting”?
 - hoe verhoudt zich „waardering tegen de vervangingswaarde” tot „herwaardering” (sec)?

Vooralsnog komt het ons voor dat het wetsontwerp op dit punt een negatieve bijdrage levert tot een verantwoord inzicht in de alternatieve waarderingsmogelijkheden en hun onderlinge relaties. Wij hopen dat de komende Algemene Maatregel van Bestuur (art. 384, lid 7) op deze punten klaarheid zal verschaffen;

- c. evenals het TO rekent het wetsontwerp de geldwaardecorrectiemethode — onder verwijzing naar hetgeen daaromtrent in art. 33, lid 7 onder b van de vierde EG-richtlijn is vermeld — niet tot de methoden die voor de herwaardering tegen de actuele waarde aanvaardbaar kunnen worden geacht. Vanouds zijn in de bedrijfseconomie bij de voorstanders van „inflation accounting” twee hoofdrichtingen te onderscheiden: die welke de handhaving van het materiële actief vooropstelt (zoals de vervangingswaardemethode) en die welke het eigen vermogen beschouwt als het aangrijpingspunt voor de inflatiecorrectie (zoals de geldwaardecorrectiemethode). In de laatste decennia heeft deze tweedeling zich ook in de Angelsaksische landen

12) W. van Bruinessen meent „dat de grens tussen „van niet te verwaarlozen betekenis” en „onjuist” ligt bij de situatie dat de Toelichting niet meer *toelicht*, doch *corrigeert*” (zie *De Naamloze Vennootschap*, oktober 1980, blz. 190). Het onderkennen van deze tegenstelling heft genoemd probleem naar onze mening echter geenszins op.

ontwikkeld. Het wetsontwerp kiest voor de eerste richting en wijst uitdrukkelijk de tweede af. Dit is naar onze mening een verwerpelijke eenzijdigheid en wel om de volgende redenen:

- de Memorie van Toelichting doet het voorkomen alsof de in bovengenoemd EG-artikel vermelde methode van waardering zich beperkt tot een vergelijking van het eigen vermogen aan het einde van het boekjaar en dat aan het begin, rekening houdend met een algemene koopkrachtindex. Dit is onjuist; in vele gevallen — ook in het buitenland — is de geldwaardecorrectie-methode als een volwaardig waarderingstelsel gepresenteerd;
- het bezwaar tegen het gebruik van een algemene koopkrachtindex kan gemakkelijk worden ondervangen door (het gewogen gemiddelde van) specifieke indices te gebruiken;
- van het grote voordeel van de methode, waardoor zij ook in fiscale kring veel aandacht getrokken heeft (vgl. het rapport-Hofstra), namelijk dat zij anders dan de vervangingswaardemethode bij de winstbepaling automatisch rekening houdt met de financieringsverhoudingen van de onderneming, gaat de Memorie van Toelichting geheel voorbij;

- d. door het voorschrift dat herwaardering tegen actuele waarde verplicht is indien dit voor het vereiste inzicht in de jaarrekening noodzakelijk is, gaat het wetsontwerp op een zeer wezenlijk punt verder dan het TO tot nu toe wenst te gaan. Dit laat namelijk de mogelijkheid open de officiële balans en resultatenrekening te baseren op de historische grondslag en de actuele waarde aanvullend toe te passen. Het grote voordeel daarvan is dat het bedrijfsleven op de veelal nog onbekende problematiek van de waardering tegen actuele waarde kan inspelen. Aldus laat het TO ons land ook internationaal in de pas lopen. Het voorschrift van het wetsontwerp gaat daarom o.i. voorshands bepaald te ver. Het verwijdt zich van hetgeen thans voor het bedrijfsleven aanvaardbaar is. Voor zover ons bekend zou Nederland het enige land worden waar de actuele waarde in de officiële balans en resultatenrekening dwingend voorgeschreven zou zijn 13). Ook op dit punt zou de rol van ons land als gidsland het bedrijfsleven slechts problemen bezorgen.

R. Slot
R.M. Vijn

13) Zie hierover verder de literatuur genoemd in de voetnoten 1 en 4.